

Szatmár vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztázása

Emlékezés Henzsel Ágota főlevéltárosra

Remélem, Tisztelt Hallgatóságom megbocsátja, hogy a könnyebb érthetőség kedvéért kicsit messzebből indítom történetemet, és felvázolom azt, hogy korai mentorom, Henzsel Ágota milyen emberfeletti munkába kezdett pályafutása elején.

A nemesi vármegyék legfőbb közigazgatási szerve a 16-tól egészen a 19. századig a közgyűlés (congregatio comitatus generalis) volt. A vármegye tisztségviselői, elsősorban a főispánok, vagy az alispánok által bizonyos időközönként összehívott közgyűlésen, a vármegye területén lakó nemesek, birtokosok személyesen jelentek meg, illetőleg akadályoztatás esetén megbízottat küldtek maguk helyett. A gyűléseken megvitatásra kerültek az országos jelentőségű ügyek, ismertették a királytól, országnagyoktól, netán más megyéktől érkezett megkereséseket. Természetesen megtárgyalták a megye közügyeit, tisztújítást tartottak, szabályozták a tisztségviselők fizetését, hatáskörét. Ezenkívül szabályrendeleteket, azaz statutumokat alkottak, kihirdették a nemesség és címerszerző okleveleket, meghallgatták az egyéni kérelmeket, panaszokat, tiltakozásokat, amelyeket főként birtokháborítások, birtokjogi viták, hatalmaskodások, tetteles és szóbeli sértések, erőszakos cselekmények, jobbagyszökések miatt tettek. Az elhangzottakat a vármegye jegyzője papíros lapokra jegyezte fel. Képzettségétől, vagy akár a vármegye földrajzi elhelyezkedésétől (Felvidék, délvidék szláv, Észak- és Nyugat-Dunántúl német etc.) függött, hogy a latin, német, szláv, vagy a magyar nyelvet használta-e a rögzítéshez. Az évek teltevel bizony egyre szaporodtak a feljegyzéseket tartalmazó papírosok. Amikor aztán jókora paksaméta összegyűlt több-kevesebb sikerrel időrendbe rakták, majd egybefűzték és bekötötték. Ily módon jöttek létre tehát azok a vaskos kötetek, amelyeket vármegyei jegyzőkönyveknek nevezünk és a Magyar Nemzeti Levéltár valamennyi intézményében a megyei törvényhatóságok anyagát magába foglaló IV. fondfőcsoport értékes és számottevő irategyüttesét alkotják. Ezek a több száz oldal terjedelmű kötetek rendkívül adatgazdagok, az illető megye igazgatás-, birtok-, család-, hely-, és művelődéstörténetének elsődleges forrásai. A nyelvi és olvasási nehézségek, paleográfiai ismeretek hiánya miatt azonban kutatásuk csak a hivatásos történészek kiváltsága volt. Ennek megváltoztatására tett kísérletet a Művelődési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztályának Levéltári Osztálya a Magyar Tudományos Akadémiával összefogásban, amikor 1984-ben útjára indította azt az országos vállalkozást, amelynek célja a vármegyei jegyzőkönyvek 1711-ig történő feldolgozása, közreadása volt. A születendő kiadványok egységes arculata, a

feldolgozás hasonló szellemben történő elvégzése érdekében munkautasításban, helyesebben szólva kiadási szabályzatban rögzítették a kiadási elveket. A szabályzat sarkalatos pontja volt, hogy minden egyes jegyzőkönyvi bejegyzést önálló egységnek kell tekinteni, arról bő tartalmi kivonatot, azaz regesztát kell készíteni. A regesztának tartalmaznia kell a bejegyzésben előforduló valamennyi hely-és személynevet, továbbá minden olyan információt, amely bármelyik tudományág szempontjából fontos lehet. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár szinte minden intézményt megelőzve kapcsolódott be a munkába. Számomra ismeretlen megfontolásból, elsőként Szatmár megye 1593-1616 évekbeli közgyűléseinek történéseit megörökítő jegyzőkönyv került kiadásra 1986-ban. Jóllehet „Regeszták Szatmár vármegye jegyzőkönyvéből” címmel jelent meg a néhai Balogh István által jegyzett kötet, mégsem a már fent említett utasítás figyelembevételével történt a közreadás. Miként azt bevezetőjében Pista Bácsi - engedtessek meg, hogy a későbbiekben Balogh István professzort, nyugalmazott levéltárigazgatót a régi szép idők emlékére ezen a néven említsem – közölte is, hogy könyvébe csak a politika-, hely-és művelődéstörténet szempontjából fontos bejegyzéseket válogatta be. Ezeket viszont nem kivonatolva, hanem teljes terjedelemben publikálta. Az SZSZBML igazgatója, Dr. Gyarmathy Zsigmond szorgalmazta a munka folytatását, a IV. 501. a. jelzetű szatmári közgyűlési jegyzőkönyvek soron következő 2., kötetének feldolgozását. Kire is bízhatta volna másra Gyarmathy igazgató úr ezt a nagy szakértelmet követelő feladatot, mint az intézményébe 1982-ben felvett fiatal alkalmazottjára, a történelem-levéltár szakos diplomával rendelkező Henszel Ágotára. Bár nem voltam jelen a munkamegbeszélésükön, ismerve Ágota szerény jellemét, alighanem szabadkozott és pl. ilyen kifogásokkal élt, hogy nem eléggé jártas a 16-17. századi források világában és a kellő tapasztalatnak is híján van. Természetesen nem hagyták annyiban a dolgot, hisz felkészültségéről, szaktudásáról már rég meggyőzte a levéltár vezetését. Ilyesféle közjáték lezajlását képzelem el, mielőtt Ágota igent mondott. Azt viszont határozottan tudom, hogy kedvező döntése meghozatalában sokat nyomott Ágotánál a latban az, hogy Balogh Pista bácsi kedvesen ösztönözte, készséges támogatásáról és segítségéről biztosította. Ágota ezt követően nagy buzgalommal fogott hozzá a 12 évet felölelő 1629-40 közötti évek gyűléseit tartalmazó hatalmas méretű kötet tartalmi kivonatolásához. Hamarosan belátta, hogy személyre szabott feladatot kapott, és mintha egyenesen Neki találták volna ki az elmélyülést, precizitást, türelmet igénylő regesztázást. A napi rutin levéltári feladatok (ügyfelek, kutatók írás- és szóbeli tájékoztatása, rendezés, selejtezés, jegyzékelés) ellátása mellett nagy szorgalommal kerültek ki keze alól a jegyzőkönyvi regeszták. A regesztázás során mindenben a már többször említett szabályzatban foglaltak szerint járt el. A követelményeknek

megfelelően, egy A/5 méretű írólapra (lehet, ma már nem is használatos ez papírforma) többnyire kézzel (emlékeztetem rá a Hallgatóságot, hogy a 80-as évek közepéről beszélünk, mikor a számítógép alkalmazása még gyerekcipőben járt közgyűjteményeinkben) írta le minden egyes új bejegyzés esetén a bal felső sarokba a jegyzőkönyv őrzőhelyének nevét, levéltári jelzetét, majd középre a gyűlés fajtáját (közgyűlés, részgyűlés (congregatio particularis), törvényszéki ülés (sedes iudiciaria), alá gyűlés keltét, helyszínét. Ezután szintén középre, de új bekezdéssel következett a bejegyzés magyar nyelvű, szabatos tartalmi kifejtése. Az írólap jobb alsó részén az előforduló személy-, és helyneveket tüntette fel eredeti írásmóddal és mai helyesírással, a ma használt formában. Az 1629-1634 között tartott gyűlések anyagáról sikerült regesztát készítenie (1152 darab) mielőtt szülősi szabadságra ment. Amikor egyetemi tanulmányaim befejeztével 1988-ban a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban kaptam állást engem ért az a megtiszteltetés, hogy a GYES-en lévő Ágota helyett folytassam a jegyzőkönyvből még hátralévő, az 1635-40 közötti időszak alkalmával keletkezett bejegyzések kivonatolását. Magam latin szakon végeztem, azonban Cicero cirkalmas körmondatai és Vergilius míves latinja sokkal közelebb állt hozzám, mint a vármegyei jegyzőkönyvet vezető Pászthóy Máthé nótáriusé. Szorongással, mi több félelemmel nyúltam a becses forráshoz. Szerencsére Ágota bátorított és felajánlotta, hogy segítségemre lesz és bevezet a regesztázás rejtelseibe. Így is történt. Egy fél éven keresztül hétfő délelőttökön kerestem fel a lakásukon. Nem is kívánhattam volna nálánál alkalmasabb és megértőbb tanítót. Együtt silabizáltuk Pászthóy jegyző kézírását, tanakodtunk, hogy vajon mindig tisztában van-e az említett jegyző a 20 latin igeidő használatával. Ágotától tanultam meg a korszakban gyakran előforduló rövidítések feloldását, a középkori szófordulatok fordítását. Megismerttetett a kapcsolódó szakirodalommal, figyelmembe ajánlotta az érdemben használható latin szótárakat. Ezúton is köszönöm nagyvonalúságát, irántam tanúsított türelmét, valamint azt, hogy sokat tanulhattam tőle a szakmából és a szakmai alázatból. Sikeres együttműködésünk eredményeként, mire 1991-ben eltávoztam az Országos Levéltárba, elkészültem a hat évet felölelő kötet regesztázásával. 1456 darab regeszta várta, hogy könyv formájában is napvilágot lásson. Ágota hathatós közreműködésével, valamint az NKA támogatásával ez is megvalósult. Az Ő kötetét 1996-ban, az enyémet 1997-ben vehették kézbe az érdeklődők. Annyira Ágotás, ahogy 1996. április 19-én kötetét részemre dedikálta. Idézem. "Virág Évának biztatásul, szeretettel Ágota"

Drága Ágota, köszönöm biztatásodat, szeretetedet! Emlékeimben kegyelettel megőrizlek!
Hogyan is köszönhetnék el másképp Tőled, mint latinul! Valeas, sit tibi terra levis, requiescas
in pace! (Isten veled, legyen számodra könnyű a föld, nyugodj békében!)

Budapest, 2019. január 11.

Künstlerné Virág Éva